

**Deklarace Asociace neslyšících,
nedoslýchavých a jejich přátel (ASNEP)
k výuce českého znakového jazyka**

2024

Deklarace Asociace neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel (ASNEP) k výuce českého znakového jazyka

Úvodní slovo:

Asociace neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel (ASNEP) je znepokojena informacemi o tom, že výuky českého znakového jazyka (včetně osvěty o jazyce, kultuře a životě neslyšících) se stále častěji ujímají slyšící lidé. Tím je ovlivněna kvalita výuky znakového jazyka, a to pak má negativní dopad na vzdělávání a profesní přípravu tlumočnicků znakového jazyka a dalších odborníků, kteří jsou v kontaktu s neslyšícími dětmi i dospělými. Situace, kdy český znakový jazyk vyučují slyšící lidé, zároveň vede k zúžení pracovních příležitostí pro neslyšící, k jejich znevýhodňování na trhu práce.

Český znakový jazyk se přirozeně vyvíjí ve společenství neslyšících lidí, které se utváří na základě jejich jedinečného smyslového vnímání světa a na základě sdílených zkušeností s tímto světem. Spolu s užíváním českého znakového jazyka a jeho prostřednictvím neslyšící lidé reprezentují kulturní chování neslyšících a používáním českého znakového jazyka deklarují hodnoty své komunity.

Český znakový jazyk a kultura českých neslyšících náleží komunitě českých neslyšících. Jako všechny živé jazyky i český znakový jazyk se vyvíjí v kontaktu s komunitou svých uživatelů, tedy neslyšících, a neslyšící lidé tak musí být středem všech aktivit souvisejících s výzkumem českého znakového jazyka, s jeho výukou i s ním souvisejícími osvětovými aktivitami.

Neslyšící lidé, kteří jsou rodilými mluvčími českého znakového jazyka a/nebo kteří používají český znakový jazyk jako svůj první nebo preferovaný jazyk, jsou všude ve světě uznáváni a respektováni jako ideální jazykové a kulturní vzory a učitelé tohoto jazyka a kultury. V tomto smyslu používáme označení neslyšící lidé/lektoři/vyučující i v celém následujícím textu.

Východiska (pro české prostředí):

- Neslyšící lidé a členové komunity českých neslyšících musí stát v popředí všech aktivit souvisejících se znakovým jazykem. Neslyšící lidé musí dostat příležitost učit svůj vlastní jazyk, český znakový jazyk.
- Zkušenosti neslyšících lidí jako uživatelů českého znakového jazyka musí být respektovány a uznány jako přednost ve výuce jejich jazyka. Obor výuky znakového jazyka je relativně nový a stále se vyvíjí. Je třeba přijmout opatření k rozvoji odborné přípravy, výukových dovedností a kvalifikace pro budování kapacity a schopností neslyšících odborníků jako vyučujících českého znakového jazyka. V tomto ohledu je velkým přínosem projekt Vytvoření referenčního rámce pro český znakový jazyk.[1]

[1] A co dál aneb Jak nejlépe využít výstupy KA 5 – Referenční rámec pro znakové jazyky a Popisy referenčních úrovní A1–B2 pro český znakový jazyk (npi.cz) 2 Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením (mpsv.cz)

- Jazyk a kultura komunity českých neslyšících jsou bohatým zdrojem inspirace pro většinovou slyšící společnost. Neslyšící lidé jsou nejlépe schopni tento zdroj modelovat a sdílet s těmi, kteří se chtějí a potřebují naučit český znakový jazyk (neslyšící děti, jejich rodiny, profesionálové působící v oblasti hluchoty, zájemci o komunitu a kulturu neslyšících aj.).

Mezinárodní právní rámec:

Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením² poskytuje první mezinárodní právní rámec, který uznává národní znakové jazyky. Úmluva zavazuje vlády k uznání významu národních znakových jazyků a k propagaci jejich používání prostřednictvím článků 2, 9, 21, 24 a 30. Článek 30 právně uznává komunity neslyšících jako kulturní a jazykové menšiny.

Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením uznává výjimečné postavení neslyšících lidí a jejich životní zkušenosti ve vztahu k národním znakovým jazykům a kulturám neslyšících ve svém článku 4.3. Článek zavazuje státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, aby co nejintenzivněji konzultovaly a aktivně zapojovaly osoby se zdravotním postižením, v případě neslyšících do aktivit souvisejících s kulturou a jazykem neslyšících, a to nejlépe prostřednictvím organizací osob se zdravotním postižením. Pro komunity neslyšících to nejčastěji jsou jejich národní asociace. Národní asociace neslyšících jsou provozovány neslyšícími a pro neslyšící.

Článek 4.3 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením vyžaduje, aby státy, které jsou smluvními stranami úmluvy, smysluplně spolupracovaly s organizacemi osob se zdravotním postižením, včetně národních asociací neslyšících, při zpracovávání jakékoli legislativy a dalších aktivit souvisejících s neslyšícími a národními znakovými jazyky. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, mají dále povinnost přijmout veškerá vhodná opatření k zajištění uznání a podpory používání národních znakových jazyků v legislativě, v osvětě a v dalších aktivitách.

Propagace znakových jazyků zahrnuje také podporu vydávání publikací, podporu školení a kurzů národních znakových jazyků, jejich výzkum a obecné využití.

Implementace Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením by měla znamenat rozvoj a nárůst aktivit v oblasti výuky národního znakového jazyka a profesionální, především akademický výzkum národních znakových jazyků. Zajištění primární role neslyšících ve všech oblastech aktivit spojených s národními znakovými jazyky musí zahrnovat a podporovat úsilí o zvýšení kapacity a schopnosti neslyšících vést rozvoj svého národního znakového jazyka.

Smluvní státy mají odpovědnost a povinnost zajistit, aby neslyšící lidé měli příležitost vzdělávat se a pracovat jako učitelé národních znakových jazyků a mít na to dostatečné zdroje prostřednictvím zřízení vhodně financovaných kurzů pro odbornou přípravu učitelů. Tato výuka a školení učitelů/lektorů se nesmí provádět bez smysluplné účasti kvalifikovaných a/nebo zkušených neslyšících a jejich organizací.

Neslyšící hrají významnou roli ve výuce národních znakových jazyků pro studenty prvního i druhého jazyka. Výuka může zahrnovat základní kurzy pro nové uživatele znakového jazyka, kurzy pro odborníky, kteří jsou v kontaktu s neslyšícími ve vzdělávacím prostředí (od předškolní úrovně až po úroveň vysokoškolskou), a programy profesního rozvoje a vzdělávání tlumočnicků.

Aplikace článku 4.3 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením v dalších situacích

Za zvláštní zmínku stojí výuka národních znakových jazyků související se vzděláváním neslyšících dětí a jejich rodinných příslušníků.

Neslyšící lidé jako jazykové a kulturní vzory jsou nedílnou součástí plného osvojení národního znakového jazyka neslyšícími dětmi a jejich rodinami. Výuka znakového jazyka vedená neslyšícími vyučujícími zprostředkovává nejen rozvoj jazykových kompetencí, ale také kulturní zázemí a smyslovou zkušenost se světem, specifickým způsobem života a existence neslyšících. To vše je nezbytné pro přirozený rozvoj jazyka a emocionální pohodu v rodinách.

Ve většině případů nebude neslyšících učitelů národního znakového jazyka, kteří by zajistili kurzy národního znakového jazyka (pro každou školu, vysokou školu, popř. univerzitu, která chce nabízet kurzy národního znakového jazyka jako druhého jazyka) dostatek.

Neslyšící děti a mládež a jejich rodiny a neslyšící dospělí však nutně potřebují neslyšící učitele národních znakových jazyků jako jazykové a kulturní vzory. Proto by měly být nadále rezervovány a vynakládány finanční prostředky na výuku znakového jazyka, která bude zaměřena na neslyšící děti, mládež, dospělé a jejich rodiny.

Stanovisko ASNEP:

- Český znakový jazyk ještě není detailně a ve všech ohledech popsán, neexistují jeho kompletní učebnice, nemá kodifikovanou podobu -jedinou spolehlivou možností, jak ČZJ ovládnout, je proto učit se ho od neslyšících rodilých mluvčích. Ti jsou jediným přirozeným jazykovým a kulturním vzorem.
- Český znakový jazyk (a potažmo znakové jazyky obecně) patří mezi ohrožené jazyky. Pokud nepodpoříme jeho výuku rodilými mluvčími, dojde k jeho deformaci nedokonalými slyšícími uživateli a slyšícími učiteli (není totiž dostatek záznamů k dochování jeho autentické podoby pro budoucí generace - nemáme např. korpus ČZJ).
- Neslyšící dnes už neučí český znakový jazyk jen na základě intuitivní reflexe, ale přibývá těch, kteří mají patřičné vzdělání. Dnešní neslyšící lektoři jsou k výuce po všech stránkách odborně vybaveni. Nutné je zajistit jejich dostatek a společně se zástupci většinové společnosti je v systému „světa slyšících“ podpořit.

- Zájemce o výuku českého znakového jazyka tolik nezajímá, jestli má lektor potřebné vzdělání, ale jestli dokáže naučit jazyk efektivně. To dokáží jedině jeho neslyšící rodilí mluvčí, ideálně ti, kteří jsou lingvisticky poučeni, resp. mají lingvistické vzdělání.
- Neslyšící lidé mají omezené možnosti pracovního uplatnění. Slyšící lidé je nemohou znevýhodňovat tím, že by jim upírali možnost vyučovat český znakový jazyk a omezovali tak jejich pracovní příležitosti. Tím by popřeli potřebnou roli spojence neslyšících. Zodpovědnost za profesionální a etické vedení kurzů českého znakového jazyka musí nést garanti kurzů a/nebo jejich pořadatelé.
- Výuka českého znakového jazyka a tlumočení mezi českým znakovým jazykem a češtinou spolu významně souvisejí: kurzy ČZJ jsou ideálním prostředím pro rekrutování budoucích tlumočnicků, kterých je v současné době stále nedostatek. Kvalitní výuka v kurzech českého znakového jazyka je samozřejmě zásadní také pro dobrou komunikační přípravu rodičů neslyšících dětí i dalších odborníků – zdravotních sester, lékařů, učitelů apod.
- Způsob, jakým se přistupuje k výuce ČZJ a k tlumočení, vypovídá o postojích společnosti k neslyšení, ke komunitě neslyšících a k ČZJ samotnému. Pokud slyšící lidé přebírají výuku ČZJ, mohou tím dávat najevo, že neslyšící lidé nejsou pro výuku dostatečně kompetentní. Slyšící osoba se tím navíc nestaví do žádoucí pozice spojence, ale spíše konkurenta.
- Slyšící lidé mohou používat ČZJ, avšak neslyšící lidé funkčním způsobem užívat mluvenou češtinu ve všech aspektech nemohou. V tomto ohledu je postavení neslyšících a slyšících lidí nerovné: slyšící lidé se mohou díky své jazykové vybavenosti bez problémů pohybovat mezi oběma světy, světem slyšících a světem neslyšících, neslyšící lidé však mají přístup do světa slyšících lidí jen velmi omezený.
- Skupina neslyšících se rozhodla, že veřejnost bude ochotně učit český znakový jazyk, a tím podpoří mimo jiné jazykovou kvalitu tlumočnicků ČZJ (a dalších profesionálů, např. zdravotních sester, lékařů, učitelů, rodičů) a umožní jim fungovat v oblasti tlumočení (případně dalších profesí), tj. najít pracovní uplatnění. Slyšící lidé by neměli dělat opak, tj. využívat jazyka neslyšících k tomu, aby neslyšící znevýhodňovali tím, že jim uberou seberealizační možnosti.

Argumenty (shrnutí – vysvětlení a opora ve východiscích výše):

1. Český znakový jazyk mají učit neslyšící lidé – jen tak se podaří učit jazyk v jeho nejčistší podobě, v plné šíři jazykového rejstříku (např. pokud jde o manuální a nemanuální prostředky, nosiče významu) a společně s kulturou neslyšících. Bude tak zaručena bezproblémová komunikace mezi slyšícími a neslyšícími lidmi a minimalizovány kulturní nedorozumění či střety.
2. Znakové jazyky patří obecně mezi ohrožené jazyky. Pokud ČZJ budou učit neslyšící lidé, zaručí to udržení českého znakového jazyka a kultury českých neslyšících do budoucna.
3. Pokud ČZJ budou učit neslyšící lidé, jednak se rozšíří okruh těch, ze kterých se mohou rekrutovat noví kvalitní tlumočníci ČZJ, a jednak se zvýší jazyková kompetence a kvalita stávajících tlumočnicků ČZJ, kteří se nadále v ČZJ vzdělávají.
4. Pokud ČZJ budou učit neslyšící lidé, bude to důkazem respektu většinové společnosti nejen k neslyšení, k ČZJ, ale i k samotným mluvčím ČZJ – členům komunity českých neslyšících, a přispěje to tak k rovnováze mezi komunitou českých neslyšících a slyšící většinovou společností.
5. Podpora výuky ČZJ neslyšícími lidmi, přispěje ke zvýšení pracovních příležitostí pro neslyšící a k rozšíření možností jejich profesního růstu.
6. Slyšící lidé by se neměli stavět do role neslyšících, neměli by hovořit o tom, co neslyšící lidé cítí, jak žijí, jak komunikují. Tyto zkušenosti znají jen zprostředkovaně, nemají je prožity autenticky. O svém jazyce, kultuře, ale i o prožívání světa a životě v něm by měli hovořit výhradně neslyšící lidé.
7. V kulturně vyspělých zemích je naprosto obvyklé, že na základě výše popsaných důvodů národní znakové jazyky vyučují výhradně neslyšící lidé.

Doporučené zdroje:

Position Paper on Research and Teaching in National Sign Languages as a guide to understanding the importance of deaf-led teaching and research work on national sign languages. Poslední změna březen 2023. Dostupné z: <https://wfdeafnew.wordpress.com/wp-content/uploads/2023/03/Position-Paper-on-the-primacy-of-deaf-people-in-the-development-and-teaching-of-national-signlanguages.pdf>

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením v českém znakovém jazyce. Poslední změna květen 2018. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/umluva/>

Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel z.s.

Karlínské náměstí 12

Praha 8

186 00

IČO: 48133493

DIČ: CZ48133493

Datová schránka: pkybccb

E-mail: asnep@asnep.cz

Bankovní účet: 2000828982/2010